

Een toegankelijke dikke pil over methoden van onderzoek

Inge Varekamp*

D. Polit & C.T. Beck. *Nursing research: generating and assessing evidence for nursing practice*. Philadelphia: Wolters Kluwer/Lippincott Williams & Wilkins, 2012 (negende druk), 802 pagina's, ISBN 978-16-0547-708-4, € 50,99.

Twintig jaar geleden lasen wij bij de afdeling Medische Psychologie waar ik toen werkte gezamenlijk het boek *Nursing research*. De verplegingswetenschappen hebben altijd vooropgelopen in de toepassing van kwalitatief onderzoek en het aantrekkelijke van dit methoden-en-techniekenboek was dat kwantitatief en kwalitatief onderzoek op een natuurlijke wijze naast elkaar gepresenteerd werden.

Recent is de negende, herziene editie van dit boek verschenen; weer honderd pagina's dikker dan de editie die ik nog in de kast had staan. De aanpak is iets gewijzigd. In deel 1 en 2, over de grondslagen van de verplegingswetenschappen en de planning van een studie, worden de kwantitatieve en de kwalitatieve methode geïntegreerd behandeld. Naast hoofdstukken over verplegingswetenschappen, de theorievorming op dit terrein, onderzoeksethiek en het belang van *evidence-based practice*, is er een inleidend hoofdstuk over de basisbegrippen van onderzoek en een hoofdstuk over de vraag: 'Hoe kom je van probleem via probleemstelling tot onderzoeksvragen?' Dan volgen deel 3, met elf hoofdstukken over kwantitatief onderzoek, en deel 4, met vijf hoofdstukken over kwalitatief onderzoek. Nieuw is deel 5 over *mixed methods*. Deel 6 is ook weer een algemeen deel, met hoofdstukken over het schrijven van verschillende vormen van reviews, de disseminatie van onderzoeksresultaten en het schrijven van een onderzoeksvoorstel. Als toetjes volgen een uitgebreide verklarende woordenlijst en een overzicht van alle behandelde literatuur over methoden en technieken. Elk hoofdstuk bevat vele voorbeelden van recent onderzoek en aan het eind een of enkele meer uitgewerkte voorbeelden, een paragraaf over het kritisch beoordelen van onderzoek op het onderwerp dat net behandeld is, en een uitstekende puntsgewijze samenvatting. In deze bespreking zal ik ingaan op de delen over kwalitatief onderzoek.

Bij het boek hoort een *resource manual* met een *toolkit* en een cd-rom. Deze bevat ten opzichte van de editie van 2007 een aantal onderzoeksartikelen, een voorbeeld van een onderzoeksvoorstel en allerlei Word files met voorbeelden van *informed consent*-formulieren, vragenlijsten, codeboeken, grafisch materiaal en PowerPoint-presentaties voor onderwijs. Dit alles onder het motto van niet zelf het wiel uitvinden. Dat is nog eens service; jammer dat de *resource manual* bij mijn presentemplaar ontbrak.

* Inge Varekamp is medisch socioloog. Zij verricht onderzoek, ontwikkelt voorlichtingsmateriaal, trainingen en e-learnings op het gebied van Arbeid & Gezondheid en geeft trainingen in kwalitatieve onderzoeksvaardigheden. E-mail: varekamp@xs4all.nl.

Hoofdstuk 20, het eerste hoofdstuk over kwalitatief onderzoek, behandelt verschillende benaderingen daarbinnen. Na een bespreking van de gemeenschappelijke kenmerken en een mooie tabel waarin elf tradities geordend zijn naar oorspronkelijke wetenschappelijke discipline, kennisdomein en onderzoeksterrein, volgen paragrafen over etnografie, fenomenologie, de gefundeerde-theoriebenadering (*grounded theory*), historisch onderzoek en een korte blik op de restjes: casestudies, narratieve analyse, beschrijvend kwalitatief onderzoek, kritische theorie, feministisch en participatief actieonderzoek.

Hoofdstuk 21 gaat over steekproeftrekking. Bij kwantitatief onderzoek zijn de generaliseerbaarheid en de statistische significantie bepalend. Bij het kwalitatief onderzoek gaat het om het maximaal begrip van een verschijnsel. Achtereenvolgens passeren het *convenience sample* (de mensen die zichzelf aandienen), de sneeuwbalmethode (de ene respondent brengt de volgende aan), doelgerichte en theoretische steekproeftrekking de revue. Bij de doelgerichte steekproeftrekking gaat het erom gericht respondenten te zoeken; er blijken verschillende soorten *purposive sampling* te zijn. De bekendste is die waarbij gestreefd wordt naar maximale variatie, maar voor focusgroepen is soms juist een homogene groep aan te raden. Andere mogelijkheden zijn *criterion sampling*, gericht op mensen met bepaalde kenmerken, of streven naar gevallen die het typische of juist het normale representeren, dan wel een stratificatiemethode. Bij theoretische steekproeftrekking zoek je naar gevallen die helpen om bepaalde categorieën van de ontluikende *grounded theory* te ontwikkelen. Tip van de auteurs: als je nog maar weinig weet van het onderwerp, begin dan met een *convenience sample* of de sneeuwbalmethode en kies gaandeweg voor bepaalde vormen van doelgerichte of theoretische steekproeftrekking. Ten slotte volgt advies over steekproefgroottes binnen respectieve benaderingen.

Hoofdstuk 22 gaat over het interview en de observatie als methoden van dataverzameling; hierbij wordt ook weer de indeling naar etnografie, fenomenologie en gefundeerde theorie aangehouden. Semigestructureerde en diepte-interviews worden behandeld, en en passant komen varianten als focusgroepen, levensverhalen, *oral history*, *critical incident interviewing*, foto-elicitatietechnieken en zelfrapportages via internet aan de orde. Hier komt wel een beperking aan het licht. De voorbereiding van interviews wordt in één pagina afgedaan, evenals het uitvoeren van een interview. Dat betekent dat zaken als het ontwerpen van een topiclijst, afstemmen op de respondent, het onderhouden van rapport en technieken van doorvragen er bekaaid afkomen. Observeren komt uitvoeriger aan de orde. Niet-participerende observatie, waarbij de nadruk vooral ligt op kijken en vastleggen van gedrag, en participerende observatie, vooral gericht op het begrijpen van interacties. Je kunt er ook voor kiezen als observator vier fasen te doorlopen, van primair observeren en luisteren, via beperkte en vervolgens volledige participatie tot primair reflectie en confirmatie van bevindingen. Inzichtelijk zijn mooie voorbeelden van het soort data dat je in een logboek vastlegt en de verschillende soorten veldnotities: over observaties, theoretische notities, methodologische notities en persoonlijke notities.

Data-analyse (hoofdstuk 23) gaat in kwalitatief onderzoek gelijk op met de dataverzameling en richt zich op het dusdanig organiseren van de data dat ze beteke-

nis krijgen. In de praktijk is het een arbeidsintensieve klus van zorgvuldig lezen, vergelijken en delibereren waar het over gaat. Ik heb uitleg over data-analyse en het bijbehorende coderen altijd wat onduidelijk gevonden. Jarenlang hadden veel gezondheidszorgonderzoekers de gewoonte zich in wetenschappelijke artikelen kortweg op de *grounded theory*-benadering te beroepen onder verwijzing naar het beroemde boek uit 1967, waarna in de resultaten meestal weinig theorie te ontwaren was. Soms vond ik de resultaten ook wat bloedeloos, als deze bijvoorbeeld beperkt bleven tot vier met trefwoorden aangeduide thema's, elk met een of twee citaten toegelicht. De handboeken uit deze school geven meer toelichting: het coderen ofwel het toekennen van codewoorden aan tekstfragmenten gebeurt in een iteratief proces, van open of inductief coderen naar steeds hogere niveaus van abstractie, die dan tot de theorie leiden. Maar of je dan steeds weer alle teksten dient te herlezen en opnieuw coderen, of er ook iets aan samenvatten werd gedaan, het is me altijd wat schimmig gebleven. Het handboek van Miles en Huberman (1994) is hierin veel praktischer. Welke benadering je ook kiest, volgens Polit en Beck begint het analyseren in ieder geval met het ordenen van de data door middel van een categorieënsysteem waarvan de belangrijkste functie is dat je stukken tekst makkelijk kunt terugvinden. Dan begint de eigenlijke analyse, die zich bij het descriptief kwalitatief onderzoek beperkt tot een vrij simpele inhoudsanalyse. Bij de etnografische, de fenomenologische en de gefundeerde-theoriebenaderingen wordt het ingewikkelder, met meer codeerrondes, en binnen deze tradities blijken weer verschillende scholen te bestaan. De gefundeerde-theoriebenadering kent bijvoorbeeld het substantief en theoretisch coderen, de aanpak van open en axiaal coderen en een constructivistische aanpak. Het blijft een lastig onderwerp, ook in dit boek een beetje abstract. Pas als je een uitvoerig voorbeeld erbij leest, gaat het leven. Zo lees ik bijvoorbeeld een aansprekend voorbeeld uit Becks eigen onderzoek, waarin de vier belangrijkste codes en hun subcodes niet losse woorden blijken te zijn, maar hele zinnen die de verschillende aspecten van een problematiek beschrijven. Dat gaat voor mij leven.

Onder de titel *Trustworthiness and integrity* worden in hoofdstuk 24 de beoordelingscriteria behandeld voor de kwaliteit van kwalitatief onderzoek. Bij het kwantitatief onderzoek zijn daar heldere standaarden voor, namelijk de betrouwbaarheid en de validiteit. Binnen het kwalitatief onderzoek is er geen eensluidend oordeel over criteria. Sommigen stellen dat elke benadering haar specifieke criteria kent, anderen gaan uit van generieke criteria. Polit en Beck houden vast aan vijf criteria die door Lincoln en Guba zijn geformuleerd om de overkoepelende *trustworthiness* in te vullen: *credibility*, *dependability*, *confirmability*, *transferability* en *authenticity*. Ook een uitvoeriger set criteria wordt besproken. Heel mooi is de tabel waarin een aantal strategieën beschreven staat die gedurende opzet, dataverzameling, analyse en rapportage gevolgd kunnen worden om aan elk criterium tegemoet te komen. Om er enkele te noemen: uitvoerige veldnotities, theoriegestuurde steekproeftrekking, letterlijke transcriptie en datasaturatie dragen bij aan de kwaliteit van de dataverzameling; een codeboek, quasistatistiek, het gericht zoeken naar bevestigende en weerleggende evidentie en *peer review* zijn strategieën om de kwaliteit van het coderen en de analyse te verhogen.

Deel 5 van dit boek bevat twee hoofdstukken over *mixed methods*, de integratie van de resultaten van kwantitatief en kwalitatief onderzoek in één onderzoek of onderzoeksproject. *Mixed methods* komt sommigen, met name subsidieverstrek- kers, buitengewoon aantrekkelijk voor. En dat is het ook. Onderzoekers zullen zich wel moeten realiseren dat je beide onderzoekersvaardigheden in huis zult moeten hebben. En subsidiegevers zullen ook hun eisen moeten stellen; ik heb zelf de afgelopen jaren af en toe onderzoeksprojecten zien passeren waarbij als ‘voorafje’ een kwalitatieve interviewstudie werd verricht waarbij vanwege de effi- ciëntie de analysecategorieën van tevoren al waren vastgesteld, of waarbij de interviews voor het gemak telefonisch werden afgenomen en de antwoorden al pratend werden gecategoriseerd. Tja ... Polit en Beck gaan uitvoerig in op verschil- lende *mixed methods*-designs, waarbij de twee methoden of gelijktijdig of opeen- volgend worden toegepast. Een heel hoofdstuk wijden ze aan verpleegkundige interventies die met behulp van *mixed methods* tot stand zijn gekomen. Hierbij wordt meestal eerst met kwalitatieve methoden, zoals diepte-interviews, expert meetings of focusgroepen, over de inhoud van een interventie nagedacht, waarna in een stevig kwantitatief design het effect van de interventies getoetst wordt. Overigens ken ik deze werkwijze onder de naam van *intervention mapping*. In hun voorwoord beloven de auteurs een heldere, gebruikersvriendelijke stijl, waarbij begrippen op een ‘niet-intimiderende wijze’ worden gepresenteerd. Dat maken zij helemaal waar. Daarbij bieden ze de lezer de mogelijkheid een eigen weg te kiezen door verschillenden benaderingen met hun voors en tegens te pre- senteren. Met dit boek, dat al zijn dertigste jaar in gaat, leveren ze ook nu weer een prestatie van formaat.

Literatuur

Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook* (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage.